

Značaj vještačenja u parnicama za naknadu nematerijalne štete

Duško Medić

Prof. dr, sudija Ustavnog suda Republike Srpske, Banjaluka, Bosna i Hercegovina, dusko.medic@ustavnisud.org

Rezime: U parnicama za naknadu nematerijalne štete vještaci (prvenstveno medicinske struke) igraju izuzetno značajnu ulogu. Oni se u skladu sa medicinskim standardima očituju o vrsti i visini povreda, te o posljedicama koje iz toga proizilaze. Vještaci se ne izjašnjavaju o visini štete, jer je to zadatak suda. Koliko se od njih zahtijeva, daju li im se dovoljno jasna i precizna uputstva i da li sudovi u praksi zaista rukovode ovim vještačenjem su samo neka od pitanja koja se mogu postaviti kada se pokuša sagledati uloga i značaj ovih vještaka u brojnim parnicama ovakve vrste.

Ključne reči: vještačenje, nematerijalna šteta, bol, strah, umanjenje životne aktivnosti, naruženost

Datum prijema rada: 7. novembar 2013.

Datum odobrenja rada: 19. novembar 2014.

UVOD

Vještak je osoba pozvana da pred sudom, koristeći se svojim stručnim znanjem, iznese svoja sadašnja zapažanja (nalaz) i mišljenje o činjenicama koje bi mogle biti važne za utvrđivanje istinitosti navoda koji su predmet dokazivanja.¹

U poglavlju o dokazima, uz opšte odredbe, odredbe o vještacima su u novom Zakonu o parničnom postupku Republike Srpske i Zakonu o parničnom postupku Federacije BiH² pretrpjele najradikalnije izmjene. Vještačenje se određuje, na prijedlog stranke, kada sud ne posjeduje stručno znanje iz određene oblasti (nauke, tehnike, umjetnosti ili neke druge djelatnosti) koje je neophodno radi utvrđenja ili razjašnjenja određenih činjenica bitnih za odlučivanje.³ Za vještaka može biti određeno svako lice koje ispunjava uslov da bude svjedok, a ima stručno znanje potrebno za razjašnjenje neke relevantne činjenice.

Sudsko vještačenje zahtijeva punu saradnju između suda i vještaka, međusobno prožimanje znanja i stručnosti kako bi se postigao cilj – utvrđivanje istine.⁴ Njihov odnos mora biti odnos komplementarne saradnje subjekata koji djeluju u ostvarivanju zajedničkog, činjenično i pravno vrlo složenog zadatka. Vještačenje kao dokazno sredstvo sud

slobodno cijeni na osnovu savjesne i brižljive ocjene svih dokaza.⁵ Nalaz i mišljenje vještaka čine jedinstvo, iako se formalno razdvajaju.⁶ U nalazu se konstatuju bitne činjenice i daju osnovni podaci o predmetu vještačenja⁷, a mišljenje je stručni sud o utvrđenim činjenicama i iz njega se vidi na osnovu kojih pravila struke, nauke ili vještine je izveden određen zaključak.⁸ Nalaz i mišljenje moraju da budu jasni, koherentni i da čine logičku cjelinu da bi se na njima gradio pouzdan osnov za donošenje odluke.⁹ Imajući u vidu složenost i značaj nalaza i mišljenja, neophodno je da oni budu urađeni u adekvatnoj formi da bi se pregledno naveli svi esencijalni elementi. Sud nije vezan ni nalazom ni mišljenjem vještaka.¹⁰ Naime, iako nema stručnog znanja koje je potrebno za razjašnjenje određenih spornih okolnosti, sud neće prihvatiti vještakovo mišljenje ukoliko smatra da njegovi stavovi ne mogu da odole kritici koja se zasniva na

⁵ Član 8. Zakona o parničnom postupku RS i Zakona o parničnom postupku Federacije BiH.

⁶ O razlici između nalaza i mišljenja v. I. Crnić i D. Zečević, Otklanjanje proturječnosti i drugih nedostataka u iskazu medicinskih vještaka pred sudom, Naša zakonitost, br. 6/84, str. 766-767.

⁷ Nalaz mora da sadrži sve ono što je nužno kako bi se izveo adekvatan zaključak.

⁸ Mišljenje je odraz vještakovog stručnog znanja i njegovih sposobnosti da određenu situaciju objektivno analizira i sintetizuje.

⁹ G. Šćepanović, Z. Petrović i M. Blagojević, Medicinski aspekti vještačenja nematerijalne štete nastale mehaničkim dejstvima, u Aktuelni problemi naknade štete i osiguranja, Budva, 2004, str. 280.

¹⁰ Vidi: B. Đuričin, O nekim problemima vezanim za dokaz vještačenjem u parničnom postupku, u Aktuelna pitanja jugoslovenskog procesnog zakonodavstva, Beograd, 1996, str. 194.

¹ S. Triva, V. Belajec i M. Dika, Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, 1986, str. 433.

² Članovi 147-162. ovih zakona.

³ Z. Kulenović, S. Mikulić, S. Milišić-Veličkovski, J. Stanišić i D. Vučina, Komentari Zakona o parničnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Sarajevo, 2005, str. 270.

⁴ I. Crnić, Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete, Naša zakonitost, br. 11-12/85, str. 1345.

pravilima logičkog i razumnog mišljenja i zaključivanja, jer bi, u suprotnom, to značilo potčinjavanje sudije vještaku, a to je svakako neprihvatljivo.^{11 12} Razumljivo je da sud ne može svojim mišljenjem da zamijeni mišljenje vještaka sa kojim se ne slaže i ako se to dogodi treba zatražiti mišljenje drugog vještaka.¹³ Sadržaj pravnih propisa, razumljivo, ne može biti predmet vještačenja, jer je sud dužan da poznaje pravo. Nažalost, u praksi se često vještaci upuštaju u ocjenu pravnih pitanja, pa čak i u ocjenu osnovanosti tužbenog zahtjeva, što sud ne treba da uzima u obzir.¹⁴ Vještačenje nije neophodno provoditi ukoliko sud može sam da utvrdi odlučne činjenice.¹⁵

2. ZNAČAJ VJEŠTAKA U PARNICAMA ZA NAKNADU NEMATERIJALNE ŠTETE

Nesumnjivo je da vještaci (prevashodno medicinske struke) igraju izuzetno značajnu ulogu u parnicama za naknadu nematerijalne štete¹⁶ i tema ovog rada je osvjetljavanje karakterističnih aspekata ovog vještačenja u onim slučajevima gdje se to vještačenje najčešće i provodi. Naknada nematerijalne štete kao poseban vid materijalne satisfakcije predstavlja veoma interesantnu oblast u pravnoj teoriji i praksi, kada se imaju u vidu priroda ove štete i specifična svrha naknade, koja se ostvaruje u ličnosti oštećenog.¹⁷ Na-

ime, u ovakvim slučajevima se ne radi o obeštećenju u klasičnom smislu, već o satisfakciji oštećenom licu kojom mu se želi omogućiti pribavljanje nekih zadovoljstava i užitaka pomoću kojih će on pokušati da ublaži sve one neugodnosti koje je zbog pretrpljene štete imao.^{18 19} Ovlašćenje suda da po slobodnoj ocjeni odmjeri visinu naknade zasnovano je na principu pravičnosti.²⁰ Konkretno postojanje nematerijalne štete, njeni vidovi i obim,²¹ utvrđuje se vještačenjem. Za sud je bitno da zna koje činjenice treba da sadrži nalaz vještaka.²² Sud može istovremeno da odredi više vještaka medicinske struke ukoliko se radi o različitim vrstama povreda.²³ Vještaci se u skladu sa medicinskim standardima očituju o vrsti i prirodi povreda, te o posljedicama koje iz toga proizilaze, a posebno o intenzitetu i trajanju bolova i straha, procentu smanjenja životne aktivnosti i svim ostalim bitnim manifestacijama.^{24 25} Oni se ne izjašnjavaju o visini štete, jer je to zadatak suda. Ujednačavanje medicinskih kriterijuma bitno bi doprinijelo pravnoj jednakosti oštećenih lica, a to je i pretpostavka za kvalitetnije i objektivnije suđenje,²⁶ te individualizaciju svakog konkretnog slučaja. Koliko se od medicinskih vještaka zahtijeva u ovakvim parnicama, daju li se vještacima dovoljno jasne i precizne upute i da li sudovi u praksi zaista rukovode ovim vještačenjem su samo neka od bitnih pitanja koja se mogu postaviti kada se pokuša sagledati uloga i značaj ovih vještaka u brojnim parnicama u kojima se odlučuje o toj naknadi.²⁷

¹¹ Uoprediti: D. Danelišen i S. Aleksić, Uloga ljekara vještaka u postupku naknade štete za tjelesno oštećenje, u Međunarodna konferencija "Štete u osiguranju motornih vozila", Neum, 2006, str. 53.

¹² Ovo je i mišljenje B. Poznića i V. Rakić-Vodinić: "Takvu ocenu je teško dovesti u sklad sa nedostatkom stručnog znanja na strani suda, jer se upravo zbog tog nedostatka i izvodi dokaz vještačenjem, preko lica koje tim znanjem raspolaže. Ali ova suprotnost ne može biti drugačije rešena. Izjednačenjem vještaka sa javnom ispravom, u pogledu dokazne snage značilo bi i potčinjavanje sudije vještaku, a to je neprihvatljivo" – B. Poznić i V. Rakić-Vodinić, Građansko procesno pravo, Beograd, 1999, str. 263.

¹³ Sud nije ovlašćen mišljenje vještaka zamijeniti svojim, jer za to nema dovoljno stručnog znanja. Sama činjenica da je vještačenje određeno već ukazuje da je sud smatrao da ne posjeduje potrebno stručno znanje za utvrđenje ili razjašnjenje sporne činjenice.

¹⁴ Vještak treba pomoći sudu u utvrđivanju činjenica, a ne i u njihovoj ocjeni.

¹⁵ U tom smislu navodimo karakterističnu sudsku odluku: "Parnični sud nije dužan vještačenjem utvrditi iznos zateznih kamata obračunatih za period docnje tuženog u plaćanju glavnog duga, ako je tužitelj priložio obračun iz koga su vidljivi svi elementi na osnovu kojih je sačinjen, a tuženi nije osporio na određen način nijedan od elemenata obračuna" - Vrhovni sud Federacije BiH, br. Pž-90/98, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Federacije BiH, br. 2/98.

¹⁶ O tome: D. Danelišen, Složenost problema medicinskog vještačenja u parničnom postupku, u Zborniku radova sa savjetovanja "Praksa osiguranja", Teslić, 2001, str. 71-76; B. Radulović, Vještačenje povreda zadobijenih u saobraćajnoj nezgodi, u Zborniku radova sa savjetovanja "Praksa osiguranja", Teslić, 2001, str. 77-86; V. Petrović – Škero, Vještačenje u parnicama za naknadu nematerijalne štete, Pravni informator, deset godina Pravnog informatora 1998 – 2008, jubilarni broj, str. 78 – 82.

¹⁷ O kriterijumima za određivanje naknade nematerijalne štete v. P. Trifunović, Pravična novčana naknada nematerijalne štete, u Naknada štete i ugovor o osiguranju, Zbornik radova sa savjetovanja

održanog na Zlatiboru od 18.2-20.2.2004, Novi Sad, 2004, str. 127-134.

¹⁸ Poseban doprinos proučavanju ove materije na bivšim jugoslovenskim prostorima dali su u svojim studijama M. Kalodera (Naknada neimovinske štete, Zagreb, 1941), O. Stanković (Novčana naknada neimovinske štete, Beograd, 1972) i Z. Petrović (Naknada nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti, Beograd, 1996).

¹⁹ O teorijama o osnovanosti dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete opširno: Z. Petrović, Osnovna teorijska shvatanja o naknadi nematerijalne štete, u Nematerijalna šteta u praksi, materijal za savjetovanje, Sarajevo, 2008, str. 14-28.

²⁰ I. Crnić smatra da termin pravična novčana naknada nije pravno-tehnički najbolje rješenje, jer zamagljuje bit ove naknade koja ima smisao u pružanju zadovoljenja ili satisfakcije oštećenom – I. Crnić, Neimovinska šteta, drugo izdanje, Zagreb, 2006, str. 185.

²¹ Vidi: L. Koman-Perenić, Oblici, obim i visina neimovinske štete, Sudska praksa, br. 2/83.

²² O problemima medicinskog vještačenja nematerijalne štete v. Z. Petrović, Neki problemi medicinskog vještačenja nematerijalne štete, u Problemi vještačenja u krivičnom, parničnom i vanparničnom postupku, Beograd, 2002, str. 7-15.

²³ Prema mišljenju D. Cukić, medicinska vještačenja nematerijalne štete trebalo bi uvijek da rade komisije ljekara vještaka, koje bi sačinjavali specijalista za sudsku medicinu, psihijatar, i specijalista za bazičnu povredu – v. D. Cukić, Sudskomedicinsko vještačenje bola i unakaženosti, Vještak, br. 4/01, str. 78.

²⁴ Vidi: Ž. Karan, Osvrt na praksu primjene numeričkih skala u vještačenju nematerijalne štete, Vještak, br. 4/01, str. 65-67.

²⁵ Ujednačavanje medicinskih kriterijuma bi značajno doprinijelo pravnoj jednakosti oštećenih lica.

²⁶ I. Crnić, Neimovinska šteta...str.187.

²⁷ O medicinskom vještačenju nematerijalne štete u parničnom postupku v. S. Štimac, Nematerijalna šteta-pravni i medicinski aspekti, Split-Osijek, 2005, str.79-91.

2.1. Fizički bolovi

Bol je osjećanje subjektivnog karaktera koje se redovno javlja kod čovjeka pri svijesti i kod zdravog organizma kada mu se naruši tjelesni integritet.²⁸ Glavna osobina fizičkog bola jeste da je to izrazito subjektivno osjećanje.²⁹ Objektivna mjerila za mjerenje intenziteta i trajanja bola ne postoje.³⁰ Različite osobe različito doživljavaju bol, jer je prag bola individualan i promjenljiv.³¹ On ne mora da bude srazmjeran težini poremećaja, povrede ili oboljenja. Utvrđivanje karaktera bola je veoma važno, jer od toga zavisi i njegov intenzitet. Bol je, prije svega, prouzrokovan tjelesnom povredom. Nije potrebno da je povreda prouzrokovala nesposobnost za rad, niti da je praćena vidljivim spoljnim oštećenjima tijela. Naknada se priznaje i za bol prouzrokovan operativnim zahvatima i uopšte liječenjem (npr. primanjem injekcije i nošenjem gipsa).³² Visinu iznosa naknade najviše određuju vrsta povrede i dio tijela na kome je došlo do povrede. Naknada će se dosuditi u većem iznosu ako su oštećeni osjetljiviji dijelovi tijela.³³ Najosjetljiviji je nervni sistem, zatim dolaze prugasti mišići, spoljne tkivo krvnih sudova, pokosnica i porebrica. Moždana masa, bubrezi, pluća, srce i jetra, sami po sebi ne reaguju bolno na podražaj. Zato ih neki smatraju "analgetičnim organima".³⁴ Fiziološki posmatrano, bol je zaštitni mehanizam tijela i javlja se kad god se neko tkivo ošteti, što uzrokuje refleksno reagovanje ozlijeđenog da bi uklonio bolni podražaj.³⁵

Sud će dosuditi pravičnu novčanu naknadu za pretrpljene fizičke bolove ako nađe da okolnosti slučaja, a osobito jačina bolova i njihovo trajanje to opravdavaju.³⁶ Što su bolovi jači i dugotrajniji, brojnija i intenzivnija treba da budu zadovoljstva koja oštećenom treba priuštiti, pa pre-

ma tome i naknada mora da bude veća.^{37 38} Za bolove neznatnog intenziteta ne može se dosuditi naknada.³⁹ Prema Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO) nema više osnova za razlikovanje fizičkih bolova po razdobljima i sve te bolove, kako one u toku liječenja, tako i one buduće, treba razmatrati u okviru ovog vida štete (pravni osnov u članu 200. i 203. ZOO)⁴⁰.

U sudskoj praksi se ponekad može javiti dilema kada fizički bolovi prelaze u trajno umanjeње životne aktivnosti, dakle, u drugi vid štete. Poznato je da fizički bolovi koji se stalno javljaju mogu da utiču na umanjeње životne aktivnosti i da se transformišu u duševne bolove zbog umanjeња životne aktivnosti.⁴¹ Za precizno razgraničenje obje štete često će biti potrebna upravo pomoć ljekara vještaka kao stručnog i kompetentnog lica.⁴² Prilikom utvrđivanja štete i odmjeravanja naknade treba voditi računa o svim bolovima od nastanka štetnog događaja do završetka liječenja, dok se kasniji bolovi priznaju u okviru naknade za umanjeње životne aktivnosti.

Inače, sudovi u rješenjima kojima se određuje zadatak vještaka najčešće insistiraju da se on izjasni samo na okolnost trajanja i intenziteta pretrpljenih bolova,^{43 44} a zaboravlja

³⁷ O. Stanković, Novčana naknada neimovinske štete... str. 40; O. Jelčić, Novčana naknada nematerijalne štete u slučaju tjelesne povrede, Naša zakonitost, br. 10/82, str. 69.

³⁸ Ovakav je stav i sudske prakse: "Povređenom licu koje je trpelo fizičke bolove, pripada pravo na naknadu ovog vida neimovinske štete, a njena visina zavisi od intenziteta i vremena trajanja tih bolova, što se utvrđuje vještačenjem. Dosuđeni iznos treba da predstavlja pravičnu naknadu prema težini trpljenja, kako bi se na taj način povređenom pružila odgovarajuća satisfakcija" – Vrhovni sud Srbije, Gž-3046/73, Z. Petrović, N. Mrvić-Petrović i D. Jovašević, Naknada štete, Beograd, 1999, str. 86.

³⁹ Npr. Vrhovni sud Makedonije je u jednoj odluci istakao da neznatni bol, u trajanju od dvije do tri minute, ne opravdava dosuđivanje naknade nematerijalne štete, jer bi to bilo protivno cilju zbog koga se ona dosuđuje u smislu člana 200. ZOO – Rev- 157/85 od 28.3.1985, Sudska praksa, br. 10/85, odl. 82.

⁴⁰ Analogno i zaključak br. 3 sa Savjetovanja Saveznog suda, vrhovnih sudova republika i autonomnih pokrajina i Vrhovnog vojnog suda od 15. i 16.10.1986 godine u Ljubljani, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str. 58.

⁴¹ Primjera radi, prema odluci Vrhovnog suda Slovenije, trajne glavobolje uzimaju se u obzir kod naknade za trajno umanjeње životne aktivnosti, a ne u naknadi za fizičke bolove – Vrhovni sud Slovenije, II Ips 208/80 od 4.12.1980, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str. 58.

⁴² Vidi: D. Petrović, Oblici nematerijalne štete i njena naknada, Pravni život, br. 1/89, str. 56.

⁴³ U trenutnoj fazi razvoja nauke još uvijek ne postoji egzaktna metoda koji omogućava ustanovljenje postojanja fizičkog bola u određenom slučaju ili mjerenje njegovog intenziteta, mada na to mogu da ukazuju određeni fizički simptomi. Promjenljivosti u stepenu bola su gotovo beskonačne, pogotovo zbog toga što se u nekim slučajevima osjećanje bola bazira na psihološkoj osnovi bez važećih fizioloških razloga.

⁴⁴ U sudskoj praksi se vrši različito odmjeravanje intenziteta pretrpljenih fizičkih bolova. Primjera radi, u Vojvodini je uobičajeno da se intenzitet bolova odmjerava prema skali od 1-10, a u drugim dijelovima Srbije vrši se prema skali koja poznaje kategorije: slabi bolovi, bolovi srednjeg intenziteta, bolovi jakog intenziteta i bolovi

²⁸ N. Mrvić-Petrović, Z. Petrović i A. Filipović, Obavezno osiguranje od autoodgovornosti i naknada štete, Beograd, 2000, str.164.

²⁹ O osjetljivosti pojedinih kategorija lica na bol v. Z. Petrović, Pravična novčana naknada za pretrpljene fizičke bolove, Naša zakonitost, br. 7-8/87, str. 861-864.

³⁰ Ipak, prilikom utvrđivanja fizičkih bolova i njihovog obima, treba poći i od nekih objektivnih mjerila, jer je subjektivni elemenat unutrašnji fenomen čovjeka koji je teško adekvatno utvrditi.

³¹ G. Šćepanović, Z. Petrović i M. Blagojević, op. cit., str. 260.

³² O: Stanković, Naknada štete, Beograd, 1998, str. 143.

³³ O tome: Z. Petrović, Problemi povodom određivanja visine naknade za pretrpljene fizičke bolove, Vještak, br. 4/01, str. 18.

³⁴ Medicinska enciklopedija, I, Zagreb, MCMLXVII, str. 483, navedeno prema: N. Mihajlović, Naknada nematerijalne štete u slovenačkom pravu, Pravni informator, br. 10/07, str. 54.

³⁵ B. Volarić, Vještačenje u civilnim parnicama, u D. Zečević i suradnici, Sudska medicina, Zagreb, 1980, str. 257.

³⁶ Sudska praksa je stala na stanovište da fizički bol nije uslovljen težinom povrede i da se naknada može dosuditi i za bolove prouzrokovane lakom tjelesnom povredom, ako su ovi bolovi bili jakog intenziteta i dužeg trajanja - v. odluke Vrhovnog suda Srbije, Gž-3046/73, Gž-1024/77 i Rev-3840/98 - V. Knežević, Naknada nematerijalne štete za pretrpljene fizičke bolove, u Izmena Zakona o parničnom postupku, naknada štete i osiguranje, Zlatibor, 2008, str. 112. Prema presudi Višeg suda u Ljubljani, II Cp br. 570/79 od 30.8.2000. godine " samo dovoljno intenzivno i dugotrajnije trpljenje fizičkih bolova opravdava dosuđenje novčane satisfakcije " - navedeno prema: N. Mihajlović, op. cit., str. 55.

se tražiti od vještaka izjašnjenje i o drugim bitnim okolnostima konkretnog slučaja, koje su pratile liječenje i koje svakako mogu da utiču na visinu novčane naknade.⁴⁵ Međutim, i u takvoj situaciji dužnost vještaka je da zdravstveno stanje i tegobe oštećenog što sveobuhvatnije i vjernije opiše i time vještak, shodno znanju i savjesti, ispunjava svoju dužnost da prezentuje sudu kompletan nalaz zatečenog stanja. Nesumnjivo je da je iskaz vještaka u tom pravcu izuzetno značajan i da od njega najviše i zavisi da li će se u svakom konkretnom slučaju utvrditi pouzdan činjenični osnov za donošenje pravilne i zakonite presude. Praksa sudova je ukazala na još neke okolnosti koje mogu biti od značaja u ovakvim parnicama. Tako bi se vještaci trebali očitovati o raznim neugodnostima koje je oštećeni, eventualno, mogao imati tokom liječenja, a koje se odnose na npr. dugotrajno nepomično ležanje, imobilizaciju, broj operativnih zahvata, obavljanje fizioloških potreba u krevetu⁴⁶, probleme prilikom uzimanja hrane itd. Pored toga, vještaci bi morali odrediti i karakter povreda oštećenog, imajući u vidu razvoj i intenzitet kliničke slike, a poželjno bi bilo uzeti u obzir i subjektivne osobine oštećenog, te i druge bitne okolnosti (nelagodnosti zbog liječenja, kratkotrajna besvjesna stanja i tome slično). U ovom pravcu ide i zaključak sa Savjetovanja Saveznog suda, vrhovnih sudova republika i autonomnih pokrajina i Vrhovnog vojnog suda bivše SFRJ od 15. i 16.10.1986 godine u Ljubljani (u daljem tekstu: Savjetovanje u Ljubljani): "Nelagodnosti u toku liječenja (npr. kraća nesvjestica, hospitalizacija, vezanost za krevet, razne vrste imobilizacija i fiksacija, rentgensko snimanje, operacije, infuzije, transfuzije, injekcije, previjanje rana, odstranjivanje šavova, upotreba invalidskih kolica, bolovanje, posjećivanje ambulante, fizioterapija itd) koje trpi oštećeni, razmatraju se u okviru naknade za fizičke bolove. Naravno, sve ovo može biti od uticaja samo ako su te situacije izazvale kod oštećenog znatnije fizičke bolove.⁴⁷ Ukoliko to nije slučaj, ne radi se o važnim okolnostima za odmjerenje ove naknade. Da li i pod kojim uslovima može pojedina od navedenih nelagodnosti prerasti u kakav drugi samostalni vid nematerijalne štete (npr. duševni bolovi zbog smanjenja životne aktivnosti) treba ocjenjivati uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja".⁴⁸

naročito jakog intenziteta –v. A. Radovanov, Pravična novčana naknada nematerijalne štete i stavovi sudske prakse, u *Aktuelni problemi naknade štete i osiguranja*, Budva, 2004, str.79.

⁴⁵ Prema stanovištu Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 29.11.2002. kod utvrđivanja iznosa naknade valja imati na umu da su trajanje i jačina fizičkih bolova dva osobito važna elementa za dosuđivanje pravične naknade, ali da sud mora imati na umu i druge okolnosti slučaja – u I. Crnić, *Pravo fizičke osobe na popravljavanje neimovinske štete*, u *Naknada štete u primjeni novog Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb, 2005, str. 20.

⁴⁶ Okružni sud Zagreb, GŽ-8394/84 od 11.12.1984, I. Crnić, *Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete...*, str. 1346.

⁴⁷ O tome opširno: I. Kaladić, *Nelagodnosti tijekom liječenja i novčana naknada za fizičke boli*, *Hrvatska pravna revija*, br.4/03, str.14.

⁴⁸ Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str. 58-59.

Prema tome, trajanje i jačina pretrpljenih fizičkih bolova su samo dio okolnosti koje treba imati u vidu kada se odlučuje o naknadi za ovaj oblik nematerijalne štete,⁴⁹ a iskaz vještaka na te i ostale okolnosti vezane za liječenje je od presudne važnosti za utvrđivanje pravilnog i potpunog činjeničnog stanja.

U teoriji postoje podijeljena mišljenja oko dosuđivanja naknade za pretrpljene fizičke bolove tokom besvjesnog stanja. Neki autori smatraju da čovjek bez svijesti ne osjeća bolove, te da nema osnove za dosuđivanje naknade, dok drugi imaju suprotno mišljenje, obrazlažući ga da i kod nesvjestice postoje različiti stepeni svijesti i da tek potpuna koma isključuje sposobnost osjećanja fizičkih bolova. U sudskoj praksi je bilo stanovišta da bi u tom slučaju trebalo vrednovati okolnost da je čovjek u nesvijesti izgubio veći broj dana, što je poseban oblik preživljenih duševnih patnji.⁵⁰ Međutim, pošto se prema odredbama ZOO-a novčana naknada daje za tačno određene oblike bola, prilikom vještačenja potrebno je od vještaka tražiti izjašnjenje da li je usljed takvog stanja oštećeni mogao trpiti takve bolove ili ne, pa u zavisnosti od nalaza odlučiti o pravu na novčanu naknadu po ovom osnovu. Iako nema sumnje da je oštećeni zbog nesvijesti zaista izgubio određeni broj dana i da takav gubitak predstavlja poseban oblik duševnih patnji, to se ne bi moglo uzeti u obzir prilikom određivanja naknade za fizičke bolove.⁵¹

U medicini se za ublažavanje ili eliminisanje bolova koriste razna farmakološka sredstva. Okolnost da li je oštećeni tokom liječenja primao antidolorična sredstva bitna je zbog toga što se smatra da je time nastala šteta zbog fizičkih bolova bila umanjena. Ukoliko ljekari vještaci stoje na stanovištu da u ovim slučajevima oštećeni ne osjeća bolove, mislimo da sud treba da odbije zahtjev za naknadu štete po ovom osnovu, jer se naknada dosuđuje isključivo za pretrpljene fizičke bolove.⁵²

Prilikom vještačenja bola često se javlja da oštećeni osjeća bol od više istovremenih povreda. Tada bol treba vještačiti jedinstveno, jer se radi o jedinstvenom osjećanju. Najbolje je, s obzirom na svu kompleksnost njegovog osjećaja, da bolove, njihovo trajanje i intenzitet vještače zajedno vještak neuropsihijatar i vještak traumatolog, od kojih prvi može dati kompletno mišljenje o ličnim svojstvima oštećenog i periodu nastanka i kvaliteta bola, dok drugi daje mišljenje o kontinuitetu bola i djelovanju sredstava za njegovo smanjenje.⁵³

2.2. Strah

Strah je posebno stanje svijesti i kao najstarija emocija prevashodno je medicinska kategorija. Opšteprihvaćena

⁴⁹ I. Crnić, *Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete...*, str. 1346.

⁵⁰ Vidi: L. Koman-Perenić, op. cit., str. 77.

⁵¹ Slično i: Z. Petrović, *Problemi povodom određivanja visine naknade za pretrpljene fizičke bolove...* str. 15-16.

⁵² Uporediti: I. Crnić, *Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete...* str. 1347.

⁵³ R. Bokonjić, *Medicinsko vještačenje posljedica povreda nervnog sistema, bolova i straha*, *Advokatura BiH*, br. 2/75, str. 25.

definicija straha ne postoji. Psihički normalna osoba će trpiti strah kada joj je ugrožen život, tjelesni integritet ili zdravlje.⁵⁴ Bol je prvenstveno tjelesni osjećaj, dok je strah psihičko osjećanje reaktivne prirode. Jedna od osnovnih razlika između bola i straha je u tome što je bol uvijek posljedica tjelesne povrede, a strah može nastati na takav način, ali i ne mora.⁵⁵ Duševni bol i strah su više povezani, jer su vrste emocija.⁵⁶ Posmatrano sa vremenskog aspekta, strah predstavlja nastalu, a duševni bolovi zbog umanjena životne aktivnosti buduću štetu. Strah spada u najneprijatnije doživljaje čovjeka. On predstavlja intenzivno i mučno osjećanje stanja velike napetosti, koje izazivaju osjećanja postojećih ili predstojećih opasnosti. Kod straha postoji čitava lepeza osjećaja koja se kreće od neprijatnih raspoloženja koja dovode do zabrinutosti i bojazni do jakih afekata kao što su jaka prepast, smrtni strah itd.⁵⁸ Pravična novčana naknada može se dosuditi za strah koji je bio intenzivan i dužeg trajanja.⁵⁹ Ako je intenzivan strah kratko trajao naknada se može dosuditi ako je u dužem vremenskom periodu narušena psihička ravnoteža oštećenog.⁶⁰

Naknadu štete može ostvariti ono lice koje trpi strah zbog vlastite opasnosti, ali ne ako je strah izazvan brigom za drugoga, pa makar to bio i bliski srodnik.⁶¹ Ovdje treba praviti razliku prema izvoru straha, pa možemo govoriti o strahu vlastitog i strahu spoljnog izvora, zavisno od toga da li se radi o neposredno ili posredno oštećenom.⁶² To uvažava i ZOO, koji uređuje štetu sopstvenog izvora, fizičke bolove i strah inicijalne žrtve.⁶³

Iz odredaba ZOO,⁶⁴ na kojima se temelji pravo na ovu naknadu, proizilazi da strah mora biti intenzivan i takve ja-

čine da kod čovjeka izaziva učinke koji odgovaraju stanju psihičke traume, određenog duševnog potresa ili šoka u kome se povređeni našao zbog štetnog događaja (primarni strah), a da kasnije mora postojati osnovana zabrinutost zbog mogućih smrtnih, odnosno teških posljedica povrede (sekundarni strah).⁶⁵ Bez obzira da li se radi o primarnom ili sekundarnom strahu, kao posljedici povrede, postoji osnov za dosuđenje naknade, a opravdanost i visina takvog zahtjeva zavisi od okolnosti konkretnog slučaja.⁶⁶ Pravo na novčanu naknadu za pretrpljeni strah nije vezano samo za onaj strah koji bi nastao u času doživljene traume već i za svaki drugi strah koji bi nastao u bilo kojem kasnijem vremenu, ali koji je posljedično vezan za štetni događaj, pod uslovom da strah takvog intenziteta i trajanja čini valjanu osnovu za dosuđenje novčane naknade.⁶⁷

Strah ne mora da ostavlja trajne posljedice u psihi oštećenog, već je bitno da se pouzdano utvrdi koliki je, uistinu, bio njegov intenzitet i ovo važi kako za tzv. primarni, tako i za tzv. sekundarni strah. Strah jačeg intenziteta, ali trenutni, bez posljedica, nije osnova za dosuđenje naknade.⁶⁸ Kod određivanja pravične novčane naknade za pretrpljeni strah treba uzeti u obzir i strah zbog neizvjesnosti liječenja, te strah koji oštećeni trpi u bolnici, ako su prema njemu morale biti primijenjene neprijatne i agresivne metode liječenja (npr. hirurški zahvati i sl.).

Prema sudskoj praksi koja se zasnivala na pravnim pravilima bivših građanskih zakonika, oštećeni je imao pravo na novčanu naknadu za pretrpljeni strah samo u slučaju kada je on bio naročito intenzivan, a izazvani poremećaj trajnije prirode,⁶⁹ pa je iz toga vidljivo da ZOO proširuje mogućnost oštećenog da s uspjehom traži isplatu novčane naknade. Dakle, više se ne traži da je doživljeni strah ostavio trajnije posljedice u emocionalnoj sferi ličnosti oštećenog. Ovakav stav je realniji zbog toga što je objektivno bliži stvarnosti, prvenstveno zato što se trajne posljedice straha (psihičke smetnje) javljaju samo izuzetno i to kod lica koja boluju od psihosomatskih bolesti.⁷⁰ Danas postoje brojne metode terapije koje kod najvećeg broja ljudi mogu brzo i potpuno da odstrane strah i fenomene koji su zasnovani na strahu, pa se teško može govoriti o njegovim trajnim posljedicama.

⁵⁴ I. Kaladić, Pravična novčana naknada za strah, njezini oblici i kriteriji za njeno odmjerenje, Pravo i porezi, br. 9/02, str. 32.

⁵⁵ O tome: M. Počuča, Naknada nematerijalne štete za pretrpljeni strah u pravu Republike Srbije, u Izmena Zakona o parničnom postupku, naknada štete i osiguranje, Zlatibor, 2008, str. 197-199.

⁵⁶ Duševni bol kao medicinski pojam u sebi sadrži i strah kao jednu od manifestacija emocija averzivnog tipa.

⁵⁷ ZOO je priznao novčanu naknadu za pretrpljeni strah kao poseban oblik nematerijalne štete, a ne za duševne bolove zbog pretrpljenog straha.

⁵⁸ Vidi: O. Jelčić, op. cit., str. 74.

⁵⁹ Mali broj zakonodavstava, uglavnom zemlje nastale raspadom bivše SFRJ, određuju strah kao poseban vid nematerijalne štete, a u ostalim državama naknada za strah se dosuđuje preko sudskih odluka - o ovoj naknadi u uporednom pravu v. Z. Petrović i N. Mrvić-Petrović, Naknada štete zbog smrti, telesne povrede ili oštećenja zdravlja, Beograd, 2008, str. 71-72.

⁶⁰ Zaključak broj 5 sa Savjetovanja u Ljubljani, Bilten Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str. 59.

⁶¹ Osnovan i intenzivan strah roditelja za sudbinu svog djeteta, nije pravno priznata nematerijalna šteta (član 200. stav 1 ZOO) - zaključak sa Savjetovanja u Ljubljani, T. Krsmanović, Aktuelna sudska praksa iz građansko-materijalnog prava, Beograd, 2003, str. 336.

⁶² Z. Petrović, Pravična naknada za pretrpljeni strah, Pravni život, br. 8-9/87, str. 888.

⁶³ Član 201. ZOO navodi samo dva slučaja u kojima se priznaje šteta spoljnog izvora (duševni bolovi zbog smrti, odnosno teškog invaliditeta bliskog lica).

⁶⁴ Član 200.

⁶⁵ Logično je da bi sekundarni strah trebao biti manje intenzivan od primarnog straha.

⁶⁶ Okružni sud u Zagrebu, GŽ-1122/87 od 24.2.1987, D. Medić i H. Tajić, Nematerijalna šteta u praksi, Sarajevo-Banja Luka, 2008, str. 67.

⁶⁷ Sentenca odluke Okružnog suda Zadar, GŽ-343/84 od 3.10.1984, Pregled sudske prakse, Prilog Naše zakonitosti, br. 29/40.

⁶⁸ Vrhovni sud Hrvatske, Rev-1664/82 od 20.10.1982, I. Crnić, Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete... str. 1348.

⁶⁹ Pravno stanovište sudija Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Jugoslavije i sudija-predstavnik građanskih odjeljenja republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova od 18. i 19.6.1971. godine- N. Mrvić-Petrović, Z. Petrović i A. Filipović, op. cit., str. 183.

⁷⁰ U tom smislu i Z. Petrović, Naknada nematerijalne štete nastale telesnom povredom, u Naknada nematerijalne štete, Budva, 2001, str. 50.

Dakle, sud od vještaka treba da zatraži nalaz i mišljenje prevashodno o trajanju i intenzitetu straha,⁷¹ ali je dužnost suda da od vještaka traži izjašnjenje i o svim drugim relevantnim okolnostima slučaja, kao što su njegovi uzroci, način ispoljavanja, te psihičke posljedice koje je strah kod oštećenog ostavio (narušena psihička ravnoteža, stanje psihičke traume, zabrinutost zbog mogućih posljedica) i od vještakovog iskaza najviše i zavisi donošenje konkretne odluke. Imajući u vidu da je strah, u prvom redu, emocionalan poremećaj, stanje straha i njegove posljedice može kompetentno vještačiti samo ljekar neuropsihijatar⁷² (uz pomoć psihologa), koji će izvršiti analizu ličnosti, upoznavanje njenih karakterističnih osobina, genetskih svojstava, načina reagovanja, stečenih iskustava, te profesionalnih znanja.⁷³ Ne bi se smjelo dopustiti, što je i inače praksa sudova, da kod tjelesnih povreda npr. ortoped vještači okolnosti svih vidova nematerijalne štete, pa i straha, jer to nije u interesu ni štetnika ni oštećenog.⁷⁴ Posebno treba naglasiti da za trpljenje straha nije neophodno da svijest bude potpuno čista niti je neophodno da inteligencija bude dobro razvijena.⁷⁵ Prilikom odmjeravanja ove naknade treba imati u vidu da se spoljašni elementi straha mogu dokazivati ne samo vještačenjem, kao što je to u slučaju sa unutrašnjim elementom,⁷⁶ već i putem svjedoka ili drugim dokaznim sredstvima. Trajanje je spoljašni element straha.⁷⁷ Ono zavisi od težine tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja, te o uspjehu ljekarskog tretmana. Poznato je da strah ima i određene spoljne vidljive oblike manifestacije u ponašanju ličnosti.⁷⁸ Ako je oštećeni u štetnom događaju zadobio više tjelesnih povreda od kojih svaka izaziva strah različitog intenziteta, novčana naknada za strah neće se utvrđivati posebno za svaku povredu. Naknada će se u takvom slučaju utvrditi jedinstveno za sav pretrpljeni strah, a pritom će se imati u vidu da je oštećeni trpio strah izazvan većim brojem povreda. U sudskoj praksi naknada za strah se dosuđuje u jednokratnom iznosu.

2.3. Duševni bolovi zbog umanjenja životne aktivnosti

Ovaj oblik štete obuhvata duševne bolove oštećenog

zbog oštećenja na njegovom psihičkom ili tjelesnom području (odnosno zbog umanjene funkcionalnosti organizma) koja izazivaju emocionalni poremećaj, jer on životne funkcije više ne može obavljati na dosadašnji način.⁷⁹ Umanjenje životne aktivnosti, kao poseban osnov za naknadu štete zbog duševnih bolova, obuhvata sva ograničenja u životnim aktivnostima oštećenog koje je ostvarivao ili bi ih po redovnom toku stvari u budućnosti izvjesno ostvarivao. Pod ograničenjem se podrazumijeva i vršenje aktivnosti uz povećane napore ili pod posebnim uslovima.⁸⁰

Dakle, ovaj oblik štete obuhvata veoma širok dijapazon oštećenja na psihičkom i tjelesnom području oštećenog, a kada je izvjesno da će ovi duševni bolovi trajati i u budućnosti, onda naknadu treba odrediti kako za pretrpljene, tako i za izvjesne buduće duševne bolove.⁸¹ Satisfakcija za pojačane napore dosuđuje se oštećenom kad su poslije dovršenog liječenja ostale takve posljedice koje znatno utiču na normalan život i rad oštećenog kroz duže vrijeme ili doživotno i iziskuju ulaganje pojačanih napora.⁸² Međutim, naknada se ne može dosuditi za smetnje nastale u vrijeme liječenja (npr. zbog prisilnog mirovanja ili kretanja uz pomoć druge osobe) jer se ove nelagodnosti i pojačani napori uzimaju u obzir kod naknade za fizičke bolove.⁸³ Stalni ili povremeni bolovi koji nastupaju pri obavljanju pojačanih napora u svakodnevnom životu, ne mogu predstavljati samostalni osnov za naknadu neimovinske štete, nego su sastavni dio trajnih, štetnih posljedica po zdravlje oštećenog zbog kojih je došlo do umanjenja njegovih životnih aktivnosti.⁸⁴ Za dosuđenje pravične naknade potrebna je stabilizacija zdravstvenog stanja oštećenog odnosno da je njegovo liječenje završeno.⁸⁵

Umanjenje životne aktivnosti treba razlikovati od umanjenja radne sposobnosti.⁸⁶ Šteta nastala usljed gubitka radne sposobnosti sastoji se u gubitku dohotka i ispoljava se kao materijalna šteta, te se utvrđuje na drugi način nego šteta za pretrpljene bolove zbog umanjenja životne aktivnosti. Kada postoji tjelesno oštećenje ili invaliditet postoji i smanjenje životne aktivnosti, ali u slučaju postojanja smanjenja životne aktivnosti ne mora nužno postojati i tjelesno oštećenje ili invaliditet. Određeni procenat tjelesnog oštećenja odnosno invaliditeta istovremeno ne znači jednak procenat smanjenja životne aktivnosti.⁸⁷

⁷¹ U sudskoj praksi je uobičajeno da se, po intenzitetu, strah kvalifikuje kao strah slabog, srednjeg i jakog intenziteta.

⁷² M. Počuča, *Naknada nematerijalne štete zbog pretrpljenog straha*, Beograd, 2008, str. 108.

⁷³ Ličnosti neurotske strukture svakako imaju veće predispozicije za pojavu straha od psihički stabilnih osoba.

⁷⁴ Slično i Z. Petrović, *Pravična naknada za pretrpljeni strah...* str. 890.

⁷⁵ B. Stojaković i M. Stojaković, *Psihijatrijska vještačenja nematerijalne (neimovinske) štete*, Vještak, br. 4/01, str. 49.

⁷⁶ Unutrašnji element straha se tiče intenziteta odnosno kvaliteta i zavisi od stručne ocjene.

⁷⁷ ZOO ni drugi propisi nisu odredili koliko bi strah trebao trajati da bi bio osnova za dosuđivanje pravične naknade i to pitanje je prepustio sudovima koji u svakom konkretnom slučaju trebaju ocijeniti da li trajanje straha opravdava dosuđivanje novčane naknade.

⁷⁸ J. Salma, *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2004, str. 525.

⁷⁹ O tome opširno: D. Medić, *Neki aspekti naknade štete za duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti*, u *Naknada štete i osiguranje*, Budva, 2005, str. 103-114.

⁸⁰ Zaključak broj 6 sa Savjetovanja u Ljubljani, *Bilten Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine*, br. 1/87, str. 60.

⁸¹ Vidi: V. Vučković, *Naknada buduće nematerijalne štete*, *Pravni život*, br. 9-10/92, str. 1529-1539.

⁸² Te posljedice neposredno utiču na kvalitet života oštećenog.

⁸³ N: Mrvić-Petrović, Z. Petrović i A. Filipović, op. cit., str.176.

⁸⁴ O tome: Z. Petrović, *Naknada nematerijalne štete nastale telesnom povredom...* str. 41.

⁸⁵ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev- 988/93-2 od 9.6.1994, D. Medić i H. Tajić, op. cit., str. 107-108.

⁸⁶ Prije donošenja ZOO sudska praksa ih je često izjednačavala.

⁸⁷ I. Kaladić, *Komentar sudske odluke o odmjeravanju pravične*

Pravo na naknadu po ovom osnovu ima oštećeni i onda kada duševni bolovi nisu isključivo posljedica tjelesne povrede već bolesti.⁸⁸ Naknada za umanjenoj životne aktivnosti se utvrđuje uzimajući u obzir stepen invaliditeta, jačinu i trajanje posljedica⁸⁹, značaj povrede, te dob i zanimanje oštećenika,⁹⁰ kao i cijeli niz drugih okolnosti na koje su ukazali sudovi prilikom donošenja odluka.⁹¹ Logično je da na visinu ove naknade posebno utiče okolnost da li je oštećeni u momentu povrede bio u punoj životnoj aktivnosti ili je pak zbog eventualnih ranijih oboljenja ta aktivnost već bila smanjena. U takvom slučaju oštećenom pripada naknada samo za trpljenje zbog smanjenja životne aktivnosti do koje je došlo zbog radnje štetnika. Psihički poremećaj manjeg značaja (koji sam po sebi prestaje), odnosno mali procenat invaliditeta ne opravdava dosuđivanje naknade za umanjenoj opšte životne aktivnosti.⁹²

Umanjenje životne aktivnosti utvrđuje se na osnovu rezultata medicinskog vještačenja. Razumljivo je da vještaci prilikom utvrđivanja umanjenoj životne aktivnosti igraju ključnu ulogu i vještačenjem se moraju utvrditi sve posljedice zbog kojih je normalna aktivnost oštećenog ograničena ili otežana, a nije dovoljno utvrditi samo procenat umanjenoj.⁹³ Sam iznos naknade zavisi od prirode i težine svih trpljenja oštećenog vezanih za ovaj vid štete.⁹⁴ Vještaci u svom nalazu i mišljenju, između ostalog, treba da se izjasne o stepenu invalidnosti, koji se, u pravilu, izražava u procentima i u pogledu toga u praksi postoje različita mjerila. Naime, vještacima je ostavljena sloboda da na osnovu svojih kriterijuma određuju ove procenat što neminovno dovodi do nejednakog tretiranja oštećenih lica. Sigurno je da bi u budućnosti na osnovu savremenih medicinskih saznanja i dostignuća trebalo pokušati pronaći što egzaktnija i objektivnija mjerila kako bi se praksa u ovom dijelu što je

moguće više ujednačila.⁹⁵ ⁹⁶ Veći procenat smanjenja životne aktivnosti, po prirodi stvari, kod oštećenog izaziva jači stepen duševnih bolova, a to opravdava dosuđenje većeg iznosa dosuđene naknade. Procenat umanjenoj životne aktivnosti kod višestrukih tjelesnih povreda ne može se utvrditi prostim mehaničkim sabiranjem i ne predstavlja jedino mjerilo relevantno za određivanje naknade.⁹⁷ Na sudu je da ocijeni kakav značaj imaju i ostale bitne okolnosti od kojih zavisi određivanje pravične naknade, imajući u vidu najrazličitije aspekte ovog pitanja kako u pogledu subjektivnih okolnosti, tako i objektivnih pokazatelja.

Prema tome, zadatak vještaka je da precizno opiše u čemu se sve sastoji umanjenoj životne aktivnosti, odnosno koja su sve ograničenja koja trpi oštećeni (neopходnost ulaganja posebnih fizičkih napora, povećane potrebe, mogućnost bavljenja slobodnim aktivnostima itd.), zatim da opiše koje životne aktivnosti oštećeni uopšte ne može ostvarivati, a koje može samo uz povećane napore, te da objasni jačinu i trajanje posljedica (da li se radi o privremenim ili trajnim)⁹⁸ i tome slično. Ova vještačenja se, po pravilu, povjeravaju vještaku neuropsihijatru, iako preglede bolesnika nakon povreda obavljaju neurolozi i hirurzi.⁹⁹

Problem i ovdje može da se javi kod privremenih ili trajnih stanja oštećenog bez svijesti, kada on nema pravo na naknadu po ovom osnovu, imajući u vidu svrhu naknade,¹⁰⁰ mada mu je objektivno umanjenoj životna aktivnost.¹⁰¹ Smatramo da i ovako specifično stanje svijesti treba normirati kako bi se za njega mogla dosuditi adekvatna naknada.

Pravo na novčanu naknadu po osnovu pretrpljenih duševnih bolova zbog umanjenoj životne aktivnosti ima i lice kod koga je ovo umanjenoj bilo privremeno. To će biti u slučaju ako je ono bilo jačeg intenziteta i dužeg trajanja ili ako to posebne okolnosti opravdavaju.¹⁰² Pravosnažna presuda o naknadi štete zbog umanjenoj životne aktivnosti može

novčane naknade za duševne boli, Pravo i porezi, br. 4/08, str. 44.

⁸⁸ I. Crnić, Pravo fizičke osobe na popravljenoj neimovinske štete... str.22.

⁸⁹ Duševni bolovi zbog smanjenoj životne aktivnosti moraju trajati odnosno postojati neko vrijeme. ZOO ne propisuje koliko bi duševni bolovi trebali trajati da bi bili osnova za dosuđenje naknade i rješenje tog pitanja je prepustio sudskoj praksi. Sudovi imaju zadatak da u svakom konkretnom slučaju utvrde trajanje duševnih bolova i ocijene opravdava li njihovo trajanje dosuđenje novčane naknade.

⁹⁰ Vrhovni sud Hrvatske, Gž-1919/79 od 31.10.1979, I. Crnić, Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete... str. 1350.

⁹¹ O okolnostima od kojih zavisi odmjeravanje ove naknade opširnije: O. Stanković, Naknada štete... str. 268-271.

⁹² Šire: Z. Petrović, Naknada nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti... str. 97.

⁹³ O tome: I. Kaladić, Opisivanje i stupanj smanjenoj životne aktivnosti u vezi s pravičnom naknadom za duševne boli, Hrvatska pravna revija, br. 6/06, str.19.

⁹⁴ U tom smislu ide i zaključak broj 19 sa Savjetovanja u Ljubljani, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str. 77.

⁹⁵ O tome vidi: I. Crnić, Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete... str. 1350-1351.

⁹⁶ Pokušaj stvaranja kriterijuma vidi kod: D. Zečević, J. Škavić i suradnici, Osnove sudske medicine za pravnike, Zagreb, 1996, str. 281-289.

⁹⁷ Analogno i Vrhovni sud Srbije, Rev-2449/97 od 8.10.1997, T. Krsmanović i N. Marković, Naknada štete, Beograd, 2000, str.260-261.

⁹⁸ Opširnije: Z. Petrović, Odmeravanje naknade nematerijalne štete, Glasnik pravde, br. 6/00, str. 138.

⁹⁹ B. Stojaković i M. Stojaković, op. cit., str. 46.

¹⁰⁰ " Za priznavanje naknade za duševne boli zbog smanjenoj životne aktivnosti potrebno je postojanje svijesti oštećenoga da je njegova životna aktivnost smanjena kao i postojanje duševnih boli zbog takve situacije" – Vrhovni sud Hrvatske, Rev-2547/86 od 24.3.1987, Pregled sudske prakse, Prilog Naše zakonitosti, br. 36, str. 71-72.

¹⁰¹ Vidi kritiku ovog stava kod: S. Cigoj, Tendencije u razvoju građanske odgovornosti i njihov uticaj na osiguranje, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 6/82, str. 968.

¹⁰² Vidi presudu Vrhovnog suda Srbije, Rev-283/08 od 6.2.2008, Pravo, teorija i praksa, br. 7-8/08, str.95-96. Suprotan stav: Vrhovni sud Federacije BiH, Rev-241/00, od 14.5.2001, Bilten Vrhovnog suda Federacije BiH, br.1/01, odl. 32.

biti izmijenjena ako se u međuvremenu pogorša zdravstveno stanje oštećenog, kao posljedica pretrpljene povrede, jer se u takvom slučaju radi o novoj šteti.¹⁰³

2.4. Naruženje

Naruženje¹⁰⁴ bi se moglo definisati kao narušavanje dotadašnjeg spoljašnjeg izgleda ili sklada tijela odnosno dijela tijela oštećenog ili kao narušenje neke tjelesne funkcije. Međutim, samo naruženje ne daje osnovu za dosuđenje novčane naknade, već su to duševni bolovi koje oštećeni zbog toga trpi.¹⁰⁵

Osnov za priznanje novčane naknade za naruženost nije samo u tome da li i u kojoj mjeri izmijenjena spoljašnost oštećenog izaziva u okolini gađenje, sažaljenje ili druge negativne reakcije,¹⁰⁶ već se uzimaju u obzir i subjektivna mjerila o uticaju svih elemenata (izmijenjena spoljašnjost, primjetnost, obim itd) na psihičku ravnotežu oštećenog, odnosno na njegovo psihičko stanje u cjelini. Pri tome se subjektivne osobine oštećenog uzimaju u obzir i razumnoj mjeri.¹⁰⁷ Analogno izloženom, ocjena da li postoji nematerijalna šteta u vidu duševnih bolova zbog naruženosti¹⁰⁸ donosi se na osnovu objektivnih i subjektivnih kriterijuma.¹⁰⁹ O naruženosti govorimo samo u slučaju kada se radi o trajnim izmjenama spoljašnosti oštećenog i o takvim defektima koji bi kod većine ljudi prouzrokovali osećaj nelagode pred drugim licima¹¹⁰ (kod privremene naruženosti u toku liječenja se radi o nelagodnostima i eventualnoj zabrinutosti za ishod liječenja, a ne o naruženosti¹¹¹). Promjene koje nastaju u toku liječenja se ne uzimaju u obzir. Naruženost ne mora da izaziva gnušanje okoline.¹¹² Tjelesni integritet i njegov emocionalni doživljaj nalaze se u stanju dinamič-

ke ravnoteže. Ukoliko tjelesni izgled i/ili njegove funkcije budu drastično promijenjene nastaje kvalitativno novi doživljaj tog novog stanja. Negativne tjelesne povrede biće praćene negativnim emocionalnim doživljajima.¹¹³ Nije potrebno da je zbog toga prouzrokovana nesposobnost za rad i da to smeta budućem napredovanju oštećenog.¹¹⁴ Novija sudska praksa s pravom sve više insistira na subjektivnim mjerilima naruženja.¹¹⁵

Ne postoje medicinski objektivizirani kriterijumi na osnovu kojih vještak može odrediti stepen naruženja.¹¹⁶ No, postoje uobičajena životna mjerila prema kojima se ovo procjenjuje¹¹⁷. Sudovi nalaz i mišljenje vještaka treba da cijene kritički imajući u vidu estetske i kulturne običaje sredine u kojoj živi oštećeni. Takođe, vještaci bi trebali da se izjasne i o tome kakva je bila slika stanja prije, a kakva je nakon nastanka štete¹¹⁸, a treba da daju i opis i karakteristike naruženosti, zatim uticaj na psihičko stanje oštećenog, te trajanje naruženosti i mogućnost njenog otklanjanja adekvatnim medicinskim tretmanom. Svakako centralno pitanje pri vještačenju ovog vida štete je ipak to da li oštećeni trpi duševne bolove zbog naruženosti, te kakav je uticaj tog trpljenja na njegov psihički život.¹¹⁹ Ukoliko je psihičko stanje oštećenog takvo da nije sposoban da shvati značaj naruženosti, nema osnova za dosuđivanje naknade. Tek poslije ovog utvrđenja može se odlučiti o pravu na novčanu naknadu, jer sud neće dosuditi satisfakciju ako utvrdi da, uprkos naruženju, oštećeni ne trpi psihičke bolove. Vještak, dakle, mora ustanoviti postojanje, ustaljenost i intenzitet ovih bolova koji su posljedica naruženja.¹²⁰ Emocionalni doživljaj naruženosti zavisi uglavnom od dubine organskog i funkcionalnog deficita, s jedne, te od strukture, odnosno njenog emocionalnog sklopa, s druge strane.¹²¹ Poželjno je da i sam sud stekne neposredan utisak o posljedicama naruženja oštećenog lica, naravno ukoliko je

¹⁰³ Vrhovni sud Srbije, Rev-502/76, Z. Petrović i A. Radovanov, Deliktna odgovornost i naknada štete, Novi Sad, 2001, str. 155.

¹⁰⁴ ZOO upotrebljava termin naruženost, dok se u praksi osim tog izraza upotrebljavaju termini unakaženost, nagrđenje, kozmetički defekt, estetsko oštećenje i sl. – v. B. Kosić, Naknada nematerijalne štete zbog unakaženosti, Vještak, br. 4/01, str. 62.

¹⁰⁵ I. Crnić, Oblici nematerijalne štete i kriteriji za odmjeravanje pravične novčane naknade, Naša zakonitost, br. 10/86, str. 1325.

¹⁰⁶ Reakcije okoline na naruženost nisu uslov za priznanje ovog oblika štete, ali se to mora imati u vidu kao dodatni faktor koji oštećenom uvećava duševne bolove.

¹⁰⁷ Zaključak broj 8 sa Savjetovanja u Ljubljani, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str.61.

¹⁰⁸ Član 200. ZOO.

¹⁰⁹ Uporediti: I Velić, Neimovinska šteta i naknada neimovinske štete u teoriji i sudskoj praksi (II dio), Pravni savjetnik, br. 2/05, str. 38.

¹¹⁰ Primjera radi, pojam naruženosti prema sudskoj praksi obuhvata i šepavost kao posljedicu tjelesne povrede, ako je šepavost tako upadljiva da s obzirom na dob i pol oštećenog izaziva sažaljenje ili slične negativne reakcije okoline zbog čega oštećeni trpi duševne patnje – Vrhovni sud BiH, Rev-167/86 od 11.6.1986. I staklena proteza na oku bez obzira na svoju savršenost predstavlja uvijek naruženost, pa stoga oštećenom pripada naknada štete i po tom osnovu- Vrhovni sud Hrvatske, Gž-1351/69 od 10.12.1969.- u B. Kosić, op. cit., str. 62-63.

¹¹¹ Vrhovni sud Slovenije, II Ips 115/83 od 14.7.1983 godine, Bilten Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str. 62.

¹¹² I: Crnić, Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete... str. 1350.

¹¹³ G. Šćepanović, Z. Petrović i M. Blagojević, op. cit., str. 273.

¹¹⁴ O tome: O. Stanković, Naknada štete... str.145.

¹¹⁵ J. Salma, op. cit., str. 511.

¹¹⁶ U sudskoj praksi se naruženost dijeli u tri kategorije: naruženje jakog stepena, naruženje srednjeg stepena i naruženje lakog stepena – v. A. Radovanov, Neka sporna pitanja iz oblasti naknade nematerijalne štete de lege lata i de lege ferenda, u Izmena Zakona o parničnom postupku, naknada štete i osiguranje, Zlatibor, 2008, str. 74.

¹¹⁷ U nekim slučajevima vještaci koriste termin kozmetički defekt, kojim žele da ukažu da se ne radi o takvim promjenama koje se traže za postojanje naruženosti, već o manjim promjenama, ali smatramo da takvo ublažavanje kriterijuma ne treba prihvatiti.

¹¹⁸ Prema I. Crniću, korisno je da oštećeni u dokaznom postupku u spis priloži fotografije na kojima se vidi stanje prije štetnog događaja i poslije njega – v. I. Crnić, Pravo fizičke osobe na popravljanje neimovinske štete...str. 29.

¹¹⁹ Z. Petrović, Naknada nematerijalne štete nastala telesnom povredom...str.44

¹²⁰ Opširnije: Z. Petrović, Utvrđivanje novčane naknade za pretrpljene duševne bolove zbog naruženosti, Pravni život, br. 11/ 86, str. 1135-1138.

¹²¹ Nauka nema metoda za egzaktno mjerenje psihičkih bolova koji su posljedica naruženosti, ali nema sumnje da oni u slučaju naruženosti postoje, pa je dužnost suda da ocjenom stepena naruženosti, imajući u vidu vještakov nalaz, utvrdi adekvatnu satisfakciju.

to objektivno moguće, bez izlaganja oštećenog daljim neugodnostima i u tim prilikama bila bi svakako nužna i saradnja vještaka.¹²²

Kod donošenja ove odluke treba voditi računa i o drugim relevantnim okolnostima svakog konkretnog slučaja, kao, na primjer, o polu¹²³ i starosti¹²⁴ oštećenog lica, mjestu gdje se naruženost nalazi (jasno je da veću naknadu treba odrediti licima koja ne mogu prikriti naruženje, ako se ono nalazi na onom dijelu tijela koje je izloženo pogledima drugih),¹²⁵ zanimanju naruženog lica, jer kod nekih profesija su jači duševni bolovi zbog vidljivih naruženosti (glumci, pjevači, manekeni), i tome slično. I još nešto kod ovog vida štete treba imati u vidu. Dostignuti razvoj plastične i rekonstruktivne hirurgije omogućava da se skoro svako naruženje može otkloniti ili bar značajno ublažiti. Zbog toga naruženje ne treba ni procjenjivati prije detaljno sprovedenog liječenja, odnosno dok ne nastupi stanje koje se može smatrati trajnim.¹²⁶ Posebno pitanje je kako treba da postupi sud kada oštećeni zahtijeva naknadu za naruženost, a vještak utvrdi da bi se naruženost mogla ukloniti plastičnom operacijom. Mišljenja smo da je tada potrebno utvrditi da li se prilikom ove hirurške intervencije radi o zahvatu kojem bi se po redovnom toku stvari podvrgao svaki čovjek bez rizika od štetnih posljedica.¹²⁷ U ovakvim situacijama bi se mogao primjeniti zaključak broj 17 sa Savjetovanja u Ljubljani: "Neće se smatrati da je oštećeni svojim ponašanjem doprinio povećanju štete odnosno da je spriječio njeno umanjeње, samo zbog toga što je odbio da se podvrgne određenim medicinskim zahvatima, ukoliko se ne radi o liječenju kome bi se svaki čovjek po redovnom toku stvari podvrgao bez rizika od štetnih posljedica samog

¹²² Sudovi bi mišljenje vještaka trebali smatrati tek jednim, istina bitnim elementom, koji im pomaže da utvrde pravičnu novčanu naknadu za ovaj vid štete.

¹²³ Nekada se veći iznos naknade dosuđivao djevojkama. Sada sve više dolazi do ujednačavanja. Prema zaključku sjednice Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske od. 29.11.2002, pol oštećenog, sam po sebi, ne utiče na visinu naknade po osnovu naruženja – v. I. Crnić, Pravo fizičke osobe na popravljavanje neimovinske štete... str. 28.

¹²⁴ Drugačije će reagovati osoba kojoj je zbog tog defekta uskraćena ili ugrožena životna egzistencija, kojoj dolazi u pitanje posao, brak i životno napredovanje od osobe koja je u godinama i koja je riješila egzistencijalna pitanja – v. B. Stojaković i M. Stojaković, op. cit., str. 47.

¹²⁵ U razumnoj mjeri treba razmišljati da se naruženost prikrije odjećom ili kozmetičkim sredstvima. No, ni tada nije isključeno pravo na naknadu. Takvo naruženje se ipak može vidjeti na nekim mjestima (bazeni, plaže) ili pred određenim licima, pa se sa osnovom može smatrati da će to kod oštećenog izazvati nelagodu, a time i duševne bolove.

¹²⁶ Pitanje je i da li oštećeni ima pravo na naknadu troškova estetske operacije. Smatramo da to oštećenom treba priznati ako je medicinski opravdano i to kao sastavni dio troškova liječenja (materijalna šteta), a on bi imao pravo i na naknadu za eventualno pretrpljene fizičke bolove.

¹²⁷ Ovakav je stav i Vrhovnog suda Republike Slovenije-II Ips 432/94 od 25.1.1996, D. Medić i H. Tajić, op. cit., str. 107.

liječenja".¹²⁸

Ovdje može da se postavi i pitanje da li oštećeni može imati duševne bolove zbog npr. izmjene fizičkog izgleda lica, ako po mišljenju vještaka nema naruženosti. Nema sumnje da je to moguće, ali bi se eventualna naknada u tom slučaju mogla dosuditi samo u okviru naknade za duševne bolove zbog smanjenja životne aktivnosti.¹²⁹

Inače, opis promjena na tijelu oštećenog može adekvatno da uradi samo stručnjak odgovarajuće struke, zavisno od oštećene regije, kao što su specijalista sudske medicine, hirurrg plastičar, oftalmolog, ortoped itd. Da bi se dala odgovarajuća ocjena psihičkih patnji, poželjno je da takvu osobu vještači ljeekar neuropsihijatar, jer će jedino on, uz objektivne opise koje su dali somatski ljeekari, upoznavajući ličnost sa svih aspekata, moći da ocijeni šta naruženost za tu osobu zaista predstavlja. Pri tome treba imati na umu da ista naruženost ima različitog duševnog odraza na različite ličnosti.¹³⁰

Ukoliko naruženost dovede do toga da oštećeni vrši određene aktivnosti uz pojačane napore ili u ograničenom obimu (ograničenje glumice pri izboru uloga), pa zbog toga trpi duševne bolove, onda je u pitanju šteta zbog umanjeња životne aktivnosti, a ne samo zbog naruženosti. To znači da se u određenim slučajevima naruženost može uzimati u obzir (sa različitim posljedicama) pri utvrđivanju oba navedena vida nematerijalne štete.¹³¹ Pravo na naknadu zbog naruženosti pripada samo neposredno oštećenom licu, a ne i njegovim srođnicima.

3. ZAKLJUČAK

U parnicama za naknadu nematerijalne štete, kao što je već izloženo, medicinski vještaci imaju ključnu ulogu u utvrđivanju oštećenja zdravlja koje je prouzrokovalo fizičke bolove, strah, umanjeње životne aktivnosti, naruženost i tome slično. Prilikom vještačenja je potrebno postići punu saradnju suda i vještaka kako bi se postigao krajnji cilj - utvrđivanje istine u svakom konkretnom slučaju. Stvarna nevezanost suda od mišljenja vještaka u praksi je veoma sužena, jer za neprihvatanje njegovog nalaza i mišljenja treba dati veoma ubjedljive razloge, a to sudije teško mogu učiniti, kada se ima u vidu stepen njihovog medicinskog obrazovanja. Svakako da bi u budućnosti trebalo učiniti sve da se odrede zajednički kriterijumi koji bi omogućavali da se na što objektivniji i pravedniji način utvrdi karakter povreda, te ostale krucijalne činjenice za presudu, jer se u praksi često susrećemo sa različitim subjektivnim procjenama u nalazima i mišljenjima vještaka, što veoma otežava rad sudova u nastojanju da utvrde istinu u svakom konkretnom slučaju. Isto tako, ujednačavanje kriterijuma

¹²⁸ Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, br. 1/87, str.75.

¹²⁹ Tako i Z. Petrović, Naknada nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti... str.105.

¹³⁰ B. Stojaković i M. Stojaković, op. cit., str. 48.

¹³¹ Analogno i Vrhovni sud Republike Slovenije, Ips 368/94 od 17.1.1996. - navedeno prema: N. Mihajlović, op. cit., str.56.

bi u svakom slučaju pomoglo da se ostvari svrha naknade pred sudom, satisfakcija za povrijeđenog, a ne da on postigne neke lukrativne ciljeve koji su nespojivi sa intencijama društva u ovoj oblasti.

Od vještaka u ovim parnicama ne treba očekivati ni previše ni premalo, oni treba da imaju mjesto u postupku koje im po zakonu i pripada, a sudovi moraju koristiti svoja ovlaštenja da rukovode vještačenjem i da traže objašnjenja u vezi sa datim nalazom i mišljenjem, kako bi potpuno i istinito utvrdili sve sporne činjenice od kojih zavisi osnovanost tužbenog zahtjeva, a time i visina dosuđene naknade.

LITERATURA

- Bokonjić, R. Medicinsko vještačenje posljedica povreda nervnog sistema, bolova i straha, *Advokatura BiH*, br. 2/75.
- Crnić, I. Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete, *Naša zakonitost*, br. 11-12/85.
- Crnić, I. i Zečević, D. Otklanjanje proturječnosti i drugih nedostataka u iskazu medicinskih vještaka pred sudom, *Naša zakonitost*, br. 6/84.
- Crnić, I. Oblici nematerijalne štete i kriteriji za odmjeravanje pravične novčane naknade, *Naša zakonitost*, br. 10/86.
- Crnić, I. (2005). Pravo fizičke osobe na popravljavanje neimovinske štete, *Naknada štete u primjeni novog Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb.
- Crnić, I. (2005). *Neimovinska šteta*, drugo izdanje, Zagreb.
- Danelišen, D. i Aleksić, S. (2006). Uloga ljekara vještaka u postupku naknade štete za tjelesno oštećenje, *Međunarodna konferencija "Štete u osiguranju motornih vozila"*, Neum.
- Jelčić, O. Novčana naknada nematerijalne štete u slučaju tjelesne povrede, *Naša zakonitost*, br. 10/82.
- Kaladić, I. Nelagodnosti tijekom liječenja i novčana naknada za fizičke boli, *Hrvatska pravna revija*, br.4/03.
- Kalođera, M. (1941). *Naknada neimovinske štete*, Zagreb.
- Koman-Perenić, L. Oblici, obim i visina neimovinske štete, *Sudska praksa*, br. 2/83.
- Krsmanović, T. i Marković, N. (2000). *Naknada štete*, Beograd.
- Medić, D. (2005). Neki aspekti naknade štete za duševne bolove zbog umanjena životne aktivnosti, *Naknada štete i osiguranje*, Budva.
- Medić, D. i Tajić, H. (2008). *Nematerijalna šteta u praksi*, Sarajevo-Banja Luka.
- Petrović-Škero, V. (2008). Veštačenje u parnicama za naknadu nematerijalne štete, *Pravni informator, deset godina Pravnog informatora 1998 – 2008, jubilarni broj*, str. 78 – 82.
- Petrović, Z. (2008). Osnovna teorijska shvatanja o naknadi nematerijalne štete, *Nematerijalna šteta u praksi, materijal za savjetovanje*, Sarajevo, str. 14-28.
- Petrović, Z. (2001). Problemi povodom određivanja visine naknade za pretrpljene fizičke bolove, *Vještak*, br. 4/01.
- Petrović, Z. (1987). Pravična naknada za pretrpljeni strah, *Pravni život*, br. 8-9/87.
- Petrović, Z., Mrvić-Petrović, N. i Jovašević, D. (1999). *Naknada štete*, Beograd.
- Petrović, Z. (1996). *Naknada nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti*, Beograd.
- Počuča, M. (2008). *Naknada nematerijalne štete za pretrpljeni strah u pravu Republike Srbije, Izmena Zakona o parničnom postupku, naknada štete i osiguranje*, Zlatibor.
- Stanković, O. (1998). *Naknada štete*, Beograd.
- Šćepanović, G., Petrović, Z. i Blagojević, M. (2004). Medicinski aspekti veštačenja nematerijalne štete nastale mehaničkim dejstvima, *Aktuelni problemi naknade štete i osiguranja*, Budva.
- Štimac, S. (2005). *Nematerijalna šteta-pravni i medicinski aspekti*, Split-Osijek.
- Vučković, V. (1992). *Naknada buduće nematerijalne štete*, *Pravni život*, br. 9-10/92.

Importance of Expertise in Cases for non-Monetary Reparation

Duško Medić

Abstract: In the litigations for the compensation of non – material damage, experts (especially medical profession) have a very important role. They get information, in accordance with medical standards, about the types and the consequences of the injuries. Experts don't give opinions about the amount of damages, because that is the assignment of the court. But the experts must get all and precise information and instructions about the damages from the court and from the other subjects. That is the most important question in the work of experts in litigation proceedings.

Key words: expertise, non-monetary reparation, pain, fear, impaired life activities, disfigurement